

Kolofon

De Nieuwsbrief is een kwartaaluitgave van de Stichting Natuur- en Landschapsbeheer Zuid-Holland, postbus 558 2800 AN GOUDA tel. 01820 - 24500

ISSN: 0168 - 1842

Tekstverwerking: Carla Zom

Redactie en lay-out: Clarion Wegerif

Druk: Drukkerij Klerk, Lekkerveer

Oplage: 1000 stuks

Verantwoording illustraties:

Voorpagina: Fotostudio Van Herp

blz. 3, 5: Dick Melman

blz. 9: Dick van Hoffen

blz. 11, 12, 23: Jenny Schilperoort

blz. 13, 14, 15, 17,: Vincent Kraan

De Nieuwsbrief wordt kosteloos verspreid onder vrijwilligersgroepen, plaatselijke en regionale overheden en bibliotheken in Zuid-Holland. Ook donateurs en leden van de "Carnisse Grienden" krijgen de Nieuwsbrief toegezonden.

Inhoud

Slootkanten in Veenweiden: natuurelement en ecologische infrastructuur door Dick Melman / 3

Mogelijkheden voor een ecologische infrastructuur voor amfibieën in de Vijfheerenlanden door Berry van Arkel / 7

Natuur- en Vogelwacht Dordrecht versterkt ecologische infrastructuur door Rob Haan / 11

Benschopper Boezem en Molenvliet: schakels in de Zuidhollandse ecologische infrastructuur door Clarion Wegerif / 13

Strip / 18

Nestbeschermers onder stroom / 19

Provincie gebruikt Loetbos als proeftuin ecologisch beheer / 20

Opschorting Beschikking Bijdrage te bewaring van bossen en houtopstanden / 20

Bunkers voor vleermuizen / 21

Provinciaal Samenwerkingsverband Zuidhollandse vogelwerkgroepen / 21

Rapport 'Vogels in en rond Den Haag' / 21

Provinciale wandelroute bij de Reeuwijkse Plassen / 22

Fijn kloven van iepenhout: alternatief voor verbranden of ontschorsen? / 22

De Hollandse Biesbosch presenteert een modern Panorama / 22

Essayprijsvraag Toekomst natuurbescherming / 23

Redactioneel

Deze Nieuwsbrief gaat over ecologische infrastructuur en de rol die vrijwilligers(groepen) kunnen spelen in de verwezenlijking daarvan. Dick Melman bespreekt in zijn artikel de functie van slootkanten in Veenweidegebieden en Berry van Arkel geeft een overzicht van de maatregelen die nodig zijn om de amfibieën vrij baan te geven. Rob Haan geeft een overzicht van de activiteiten van de Natuur- en Vogelwacht Dordrecht op het gebied van ecologische infrastructuur. We hopen dat u na het lezen van deze Nieuwsbrief ideeën heeft opgedaan die de mobiliteit van dier en plant in Zuid-Holland zullen bevorderen!

Slootkanten in Veenweiden: natuurelement en ecologische infrastructuur

door Dick Melman

Het zeer dichte netwerk van sloten is zeer typerend voor het Veenweidelandschap. Per vierkante kilometer polder is er zo'n 20 tot 25 km sloot en daaraan grenzend een dubbele lengte slootkant! Is dit zeer intensieve drainage systeem vanuit agrarische noodzaak gemaakt, nu vertegenwoordigt het een grote natuurwaarde in het in floristisch opzicht zo verarmde graslandgebied.

daar ook diverse "drogere soorten". Nu heeft dit halve meter brede randje de zeer sterke intensivering voor een deel

Bewaarplaats voor natuurlijke rijkdom

In de sloten kunnen we nog altijd veel soorten aantreffen die van oudsher, dat wil zeggen voor de ontginning door de eerste bewoners, al in veengebieden voorkwamen. Opmerkelijk is dat het voortbestaan van deze soorten nu min of meer gebonden is aan bepaalde vormen van menselijk beheer. Bij gebrek aan natuurlijke open wateren (moerassen, meren) zijn ze in hun voorkomen beperkt tot de gegraven sloten. Zouden de sloten niet regelmatig worden geschoond, dan zouden deze dichtslibben en dichtgroeien met als gevolg dat de zo typerende slootsoorten zoals Waterlelie, Gele plomp, Krabbescheer, Stijve waterranonkel, Gele watertentiaan, diverse soorten Fonteynkruid enz. op den duur zouden verdwijnen.

Voor de slootkanten, die in dit artikel centraal staan, geldt iets vergelijkbaars. Ook daar vinden we veel soorten van de vroegere moerassen, soorten die goed gedijen op de overgang tussen land en water. Het gaat om soorten als Zwanebloem, Pijptorkruid, Grote egelskop, Gele lis, Pijlkruid en de door de mens ingevoerde Kalmoes. Maar, slootkanten hebben nog meer te bieden. Ze vormen net het uiterste randje van het perceel en herbergen

aan zich voorbij zien trekken, zonder zelf daardoor al te veel getroffen te worden. Slootkanten zijn namelijk moeilijk te maaïen, krijgen niet de volle laag aan bemesting en herbergen vanuit agrarisch oogpunt veel minderwaardige soorten, zodat de boeren er ook niet zoveel brood in zien. Door dit minder intensieve beheer hebben hier allerlei soorten kunnen overleven, die uit de aangrenzende percelen grotendeels zijn verdwenen. Hierbij kunt u denken aan soorten als Echte Koekoeksbloem, Pinksterbloem, Veldzuring, Reukgras en de zeer fraaie Dotter. Deze soorten kunnen in de voorzomer de graslanden als een sierlijke, kleurrijke en geurige franje omzomen.

Bescheiden van afmetingen maar overal aanwezig

Het leuke van de slootkanten is dat ze in zo ruime mate in het gewone grasland voorkomen. Samen met de sloten zijn ze als het ware één groot "natuur-reservaat" dat zich over het hele Veenweidegebied uitstrekt. Je kunt de betekenis van dit netwerk tenminste op twee manieren bekijken. In de eerste plaats vertegenwoordigt het een natuurwaarde op zich (gevarieerde, soortenrijke slootkanten zijn waardevol) en in de tweede plaats kan dit netwerk als verbindingsschakel fungeren tussen ver van elkaar verwijderde gebieden. Zo is het denkbaar dat otters zich via sloten en slootkanten van het ene plassegebied naar het andere verplaatsen, terwijl dit netwerk op zich als leefgebied niet toereikend is. Zo'n ruimtelijk wijd verbreide structuur met voor bepaalde soorten verbindende eigenschappen wordt

tegenwoordig wel aangeduid met de term *ekologische infrastructuur*. In het ruimtelijk beleid van de Provincie Zuid-Holland speelt dit begrip een steeds belangrijker rol; houtkaden, wegbermen en paddentunnels maken ook deel uit van de *ekologische infrastructuur*.

Zorgen over slootkanten

Het zo positief begonnen verhaal van de slootkanten is hiermee echter niet af. De slootkanten zijn weliswaar minder achteruitgegaan dan de percelen, toch zijn ook daar wel degelijk negatieve veranderingen gaande. De Provincie Zuid-Holland heeft dit over de vrij korte periode 1976-'84 onweerlegbaar vastgesteld. Deze achteruitgang houdt net als op de percelen ook verband met de toegenomen intensiteit van de bedrijfsvoering. Het gaat hierbij om de volgende zaken:

- de invloed van de bemesting breidt zich geleidelijk aan tot en met de slootkanten uit;
- door de toegenomen veebezetting worden de slootkanten zwaarder vertrapt dan vroeger;
- de mechanische slootschoning kan in sommige situaties ook een verarming van de vegetatie met zich meebrengen; er wordt meer dan in vroeger tijden modder op de kanten gezet en de ruwere werkwijze kan voor sommige soorten zeer nadelig zijn.

Slootkant-onderzoek

Om na te gaan wat nu de mogelijkheden zijn om de rijkdom van de slootkanten in de gangbare bedrijfssituatie duurzaam te behouden en zelfs te versterken, wordt er op dit

moment aan het Centrum voor Milieukunde van de Rijksuniversiteit Leiden experimenteel onderzoek gedaan. Het onderzoek heeft twee hoofddoelstellingen. In de eerste plaats gaat het erom te weten te komen onder welke omstandigheden de floristische rijkdom van de slootkanten kan worden behouden of zelfs versterkt. In de tweede plaats wordt gezocht op welke wijze natuurvriendelijk slootkantbeheer optimaal in de gangbare bedrijfsvoering kan worden ingepast.

In het onderzoek worden vijf factoren gevarieerd, waarvan op grond van andere onderzoeken en veldervaring wordt vermoed dat ze van belang zijn. Het betreft vier beheersfactoren namelijk:

- wel of niet meebemesten,
- wel of niet meemaaien bij de eerste maaibeurt,
- wel of niet meebeweiden,
- wel of niet deponeren van slootschoningsmateriaal in de slootkant.

Daarnaast wordt ook de profielvorm van de slootkant gevarieerd:

- normale, nieuw aangelegde geleidelijke en terrasvormige profielen (zie tekening) worden met elkaar vergeleken.

Voor alle duidelijkheid: de factoren hebben alleen betrekking op het slootkantbeheer, het beheer op het aangrenzende perceel is geheel vrij.

Een belangrijke vraag bij het opzetten van het onderzoek was niet of extensiverende maatregelen (niet meebemesten, meemaaien enz.) positief zouden zijn, maar of ze effectief zijn, pal naast percelen waarop een intensief beheer

wordt gevoerd. Met andere woorden: is een van het percelenbeheer onafhankelijk slootkantbeheer mogelijk? Een tweede vraag was wat het relatieve belang is van de verschillende beheersfactoren: is niet-meebemesten nu belangrijker dan laat maaien of belangrijker dan het ontzien bij het sloot-schonen of omgekeerd? enz. .

Eerste bevindingen vegetatie-ontwikkeling

Omdat het onderzoek in uitvoering is (er zijn twee groeiseizoenen achter de rug) kunnen nog geen definitieve resultaten worden gegeven. We beperken ons daarom tot een aantal algemene karakteristieken. Wanneer we het geheel overzien, dan blijkt dat de terrasprofielen, waarmee een bredere overgangszone tussen percelen en sloot is gemaakt, een rijkere vegetatie hebben dan de "normaal" beheerde slootkanten met normaal profiel. Niet-meebemesten, laat maaien en het ontzien bij het sloot-schonen lijken, zoals werd verwacht, ook een gunstige uitwerking op de vegetatie te hebben. Aparte vermelding verdient de ontwikkeling op de nieuw gegraven terrassen, die verrassend snel en positief is: reeds in het tweede seizoen stond Echte koekoeksbloem er in grote aantallen (zie foto).

Als we teruggrijpen op de twee vragen t.a.v. de vegetatie-ontwikkeling dan kan als voorlopige bevinding worden gegeven dat een natuurgericht slootkantbeheer, onafhankelijk van het beheer op het aangrenzende perceel, goed mogelijk lijkt. Het is op dit moment nog te vroeg om het belang van de verschillende factoren onderling te kunnen vergelijken.

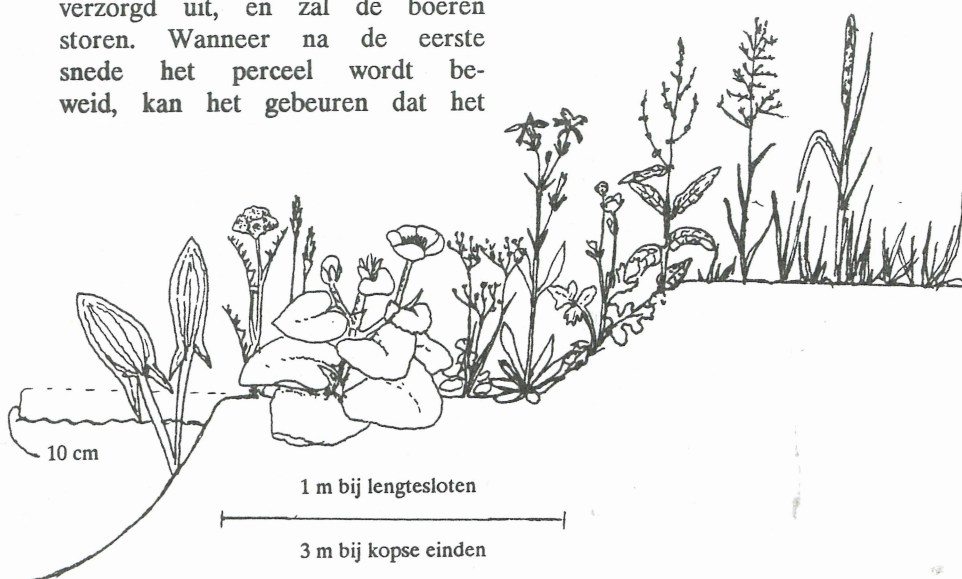
Inpasbaarheid

Daarnaast is in het onderzoek veel ervaring opgedaan met de inpasbaarheid van verschillende vormen slootkantbeheer in de gangbare bedrijfsvoering. Later bij eventuele invoering in de praktijk kan deze ervaring goed van pas komen. Het aardige is hierbij dat is gebleken dat natuurvriendelijk beheer soms overeen kan komen met bedrijfsbelangen. Zo is bij het doormeten van kunstmeststrooiers gebleken dat bij het volgen van de gebruiksaanwijzing er zoveel kunstmest (en dus geld) verloren gaat in sloot en slootkant dat het voor de boer (en vanzelfsprekend ook voor de natuur) per saldo voordelig is om bij het strooien wat verder van de slootkant af te blijven. Een verminderde kunstmest-inworp in slootkant en sloot heeft ook tot gevolg dat de vegetatieontwikkeling daar wat minder is, hetgeen in kan houden dat kan worden volstaan met een minder intensievere slootschoning. Ook dit is zowel voor de boer als voor de natuur gunstig.

Sommige maatregelen maken voor de bedrijfsvoering niet uit, maar zijn voor de natuurwaarde van de slootkanten wel van belang. Een voorbeeld daarvan is de plaats waar het sloot-schoningsmateriaal wordt neergelegd. Als het materiaal systematisch wat hoger op de kant wordt gelegd, ligt het de boeren niet in de weg (sterker, daar is vaak de meeste vertrappings-schade, die dan in een moeite hersteld wordt), terwijl de aan het water grenzende strook ervan gevrijwaard wordt. Voor zo'n schonings-wijze is wel bepaalde apparatuur nodig (bij voorkeur de maaikorf). Financiële tegemoetkoming kan voor gebruik/aanschaf daarvan wenselijk zijn.

Nog weer andere slootkant-vriendelijke maatregelen lijken echter wat minder makkelijk in de bedrijfsvoering inpasbaar. Het overslaan van de eerste maaibeurt bijvoorbeeld is zeker in de eerste jaren gewoon lastig. Zolang het gewas nog een behoorlijke groei heeft, ziet een ongemaaide slootkant er niet verzorgd uit, en zal de boeren storen. Wanneer na de eerste snede het perceel wordt beweide, kan het gebeuren dat het

vee het hoge slootkant-gewas laat staan, zodat na de beweiding de kanten nog bossiger zijn (en ook voor natuurbeschermers niet aantrekkelijk zijn). Een extra maaibehandeling is dan noodzakelijk. Dit geeft extra werk, sluit niet mooi aan bij de wensen van de boer en zal - zelfs al wordt daar extra geld voor gegeven-irritatie oproepen. Echter, wanneer de kanten niet worden bemest, zal na enkele jaren het gewas in de slootkanten minder zwaar groeien, en zal dit punt niet zo sterk meer spelen. Overigens lijkt met de huidige maaimachines het maaien van terrastaluds wat lastiger dan van normale slootkanten. Er zijn nog meer lastige punten te noemen. Het afrasteren van slootkanten, noodzakelijk om beweiding van de slootkanten te voorkomen, kost zorg en is tijdrovend. Wel is hier denkbaar dat er voor de bedrijfsvoering enige voordelen aan zitten: afrasteren geeft minder slootkantvertrapping en daarmee de mogelijkheid tot minder inten-

sieve slootschoning (arbeidsbesparing). Ook het risico op perceelsafkalving wordt hiermee kleiner. Soms rasteren boeren in het Veenweidegebied uit zichzelf slootkanten af, juist om deze redenen.

Rol voor vrijwilligers?

Hoewel het de mooiste situatie zou zijn als boeren zelf voor dit natuurvriendelijke slootkantbeheer zorg zouden dragen is het te voorzien dat ze dit

niet geheel uit zichzelf zullen of kunnen doen. In zulke omstandigheden kunnen vrijwilligersorganisaties een rol gaan spelen. Het gaat dan om het oplossen van die knelpunten, die de boer net even te veel tijd en aandacht vragen. We kunnen hierbij denken aan het uitmaaaien van de (al of niet geterrasseerde) slootkanten en het afvoeren van het maaisel en het plaatsen en onderhouden van rasters. Het is daarbij wel noodzakelijk dat de vrijwilligersorganisatie, wanneer ze hiervoor interesse heeft, echt de verantwoordelijkheid voor deze zorg op zich neemt, met open oog voor de bedrijfsbe-

langen. Omdat de werkzaamheden wel heel dicht bij de bedrijfsvoering zelf liggen, zal ongetwijfeld gelden: half werk is geen werk. Over en weer zullen boeren en vrijwilligers vertrouwen in elkaar moeten hebben.

Het is nu nog te vroeg om hiervoor concrete plannen te gaan maken, maar misschien dat - wanneer de onderzoeksresultaten daar aanleiding toe geven - in de nabije toekomst vertegenwoordigers van de verschillende partijen zich hierover kunnen gaan beraden.

Mogelijkheden voor een ekologische infrastructuur voor amfibieën in de Vijfheerenlanden

door Berry van Arkel

In de Vijfheerenlanden komen zeven soorten amfibieën voor. Plaatselijk gaat het om grote populaties, die ieder voorjaar massaal naar de voortplantingsplaatsen trekken. Tijdens deze trek vinden veel dieren de dood omdat hun trekroute doorsneden wordt door infrastrukturele werken van de mens. De ekologische infrastructuur raakt op die punten in konflikt met onze moderne infrastructuur. Dat is echter niet het enige, ook het biotoop dat via de ekologische infrastructuur verbonden is met andere (deel)biotopen wordt steeds meer bedreigd. Te denken valt aan het steeds verder verdwijnen van geschikte voortplantingspoelen als gevolg van dempen met grond, puin etc, of vervuiling.

Ook allerlei grootschalige technische ingrepen in natuur en landschap betekenen een grote aanslag op onder andere het amfibieënbestand.

Toch kan de technisch denkende mens door middel van de zogenaamde "natuurtechniek" weer nieuwe leefkansen

bieden voor de bedreigde flora en fauna. Met behulp van natuurtechnische milieubouw, ook wel natuurontwikkeling genoemd, kunnen milieus gecreëerd worden waar de natuur grotendeels zelf weer spontaan tot ontwikkeling kan komen. Door middel van beheer kunnen bepaalde processen gestuurd worden.

Met natuurtechnische milieubouw kunnen schadelijke gevolgen van technische werken (wegenaanleg, ruilverkaveling) gecompenseerd worden. We moeten echter niet uit het oog verliezen dat sommige natuurwaarden, althans op relatief korte termijn, onvervangbaar zijn. Natuurbouw mag nooit een vrijbrief zijn om natuurwaarden op te ruimen. Is een plant- of diersoort eenmaal uitgestorven, dan is deze soort ook met natuurbouw niet meer terug te krijgen.

Door bij allerlei technische werken mogelijkheden te benutten ten behoeve van biotoopherstel en ontwikkeling kunnen sommige levensgemeenschappen nieuwe kansen krijgen.